

Sällsynta vedblomflugor och andra insekter från Lögdeälvens nedre lopp

ANDREAS GARPEBRING

Den skyddade Lögdeälven

Lögdeälven är en av de största outbyggda skogsälvarna i landet. Den har sina källflöden inom Stöttingfjällsområdet, vilket inte är något egentligt fjäll utan ett höglänt skogs- och myrområde på vattendelaren mellan Lycksele och Åsele lappmarker. Älven är skyddad som Natura 2000-område och hyser höga naturvärden kopplade till bland annat fiskstammar, förekomster av flodpärlmussla och avsaknaden av vattenkraftsreglering. Under de senaste åren pågår även restaureringsprojekt där delar av älven som påverkats av flottningsepokens ingrepp återställs mot ett mer naturligt tillstånd. I stora delar av sitt flöde rinner älven genom mäktiga isälvsavlagringar, vilket ger den ett meandrande och ständigt föränderligt lopp.

Större jordbruksbyar förekommer enbart vid älvens allra nedersta partier. Just innan den mynnar i havet söder om Nordmalings samhälle ligger byarna Lögdeå, Aspeå och Mo. Nordväst om dessa byar vidtar en sträcka på ett par mil där älven rinner djupt nedskuren i finsedimentära avlagringar. Niporna är mycket branta och ofta mellan 50–100 meter höga med flera aktiva erosionsområden. Nedanför nipbranterna återfinns både mindre områden med extensivt brukad åkermark, småbyar och enstakagårdar, såväl som stora områden där tidigare slätter- och betesmarker nu övergått i lummiga löv- och blandskogar med gråal, asp och hägg.

Tajgablomfluga i Toböle

Under sommaren 2019 företog jag samt några andra entomologer från länet ett flertal

exkursioner inom just detta område. Allt började med ett inlägg på facebooksidan ”Vilken insekt” sommaren 2018. Då hade en kvinna med sommarstuga i byn Toböle, en dryg mil uppströms Nordmaling, filmat en märklig getingliknande fluga som förirrat sig in på hennes glasveranda. Flugan visade sig vara den mycket sällsynta tajgablomflugan *Sphecomyia vespiforme*, känd från ett knappt tiotal moderna fynd sedan den återupptäcktes i landet i slutet av 1990-talet, efter att förmodats vara utdöd (Bartsch m fl 1998). Kvinnan i fråga hade bjudit den utmattade flugan på sockervatten varpå den fått nya krafter och flugit ut. Det hela resulterade även i en fyndnotis i tidningen *Yrfän* (2018/3). Nästan precis ett år senare publicerar nämnda kvinna på samma facebookside åter foton av arten, tagna på samma glasveranda. Då jag planerade för en blomflugerekurs med NEF helgen efter gjordes snabbt planer på att besöka Toböle under kurstillfället.

Lördag den 29 juni 2019 begav sig nio hugade entomologer så till Toböle. Förväntningarna dämpades något av att det var mullet och endast kring tio plusgrader. Byn visade sig bestå av ett par äldre gårdar och några sommarstugor. Runt gårdarna fanns områden med mager och torr åkermark med bland annat gott om gråfibbla, prästkrage, ormrot och liten blåklocka. I vägkanterna växte gott om månlåsbräken och kattfot.

Sökandet efter tajgablomflugan koncentrerades till de norra delarna av åkern och igenväxande åkermark öster om denna. Här finns även ett några hektar stort område med naturvårdsavtal med grov gammal asp i en

brant sydvänd nipa. Tajgablomflugans larvutveckling antas ske i grova gamla aspstockar (Bartsch m fl 2009). Trots att det inte var gott om blomflugor kunde snart ett antal arter håvas in och studeras. Flera stora och iögonfallande arter som humleblomfluga (*Volucella bombylans*), tvåbandad getingfluga (*Chrysotoxum bicinctum*), hallonblomfluga (*Criorhina asilica*) och ljungrörblomfluga (*Sericomyia silentis*) förevisades för kursdeltagarna. I en lovande glänta med hallonris och midsommarblomster just nedanför aspområdet hittades snart även några exemplar av den vedlevande getinglika tigerflugan *Temnostoma vespiforme*. En art som är relativt vanlig områden med god tillgång på skogar med döda lövträd, men som likväl alltid är ett trevligt fynd då döda lövträd inte är alltför vanliga i dagens brukade skogslandskap. Efter cirka en dryg timmes håvande i området fick jag så en tajgablomfluga i håven.

Utöver de redan uppräknade blomflugedynden förtjänar även fynd av den rödlistade fjärilen ängsmetallvinge (*Adscita statices*), flera exemplar av sandborre (*Anomala dubia*) samt vad som troligen är ett av de

Figur 1. Turkos blåvinge förekom ymnigt på Degervälens ängsmarker. Foto förf.

nordligaste fynden i landet av svartribbad vitvingemätare (*Siona lineata*) att omnämnas.

Degervälen

Jag har under åren besökt Degervälen och andra intilliggande områden i Sågbäckslidens naturreservat vid ett flertal tillfällen, allt som oftast dock vid andra tidpunkter på året eller vid icke gynnsamt flygväder för insekter. Sommaren 2018 företog jag ett besök i området tillsammans med bland andra Julia Pettersson och Nils Ericson. Under detta besök konstaterades bland annat att den rödlistade turkosa blåvingen, *Aricia nicias*, förekom på de igenväxande lägdorna. En sexfläckig fallbagge, *Cryptocephalus sexpunctatus*, slaghåvades på videbuskar i skogskanten och ett exemplar av den mindre vanliga bredkilblomflugan, *Xanthogramma pedissequum*, håvades in. En första indikation på att området hade mycket att erbjuda i entomologisk väg.

Under blomflugkursen 29 juni 2019 noterades ytterligare några mindre vanliga blomflugor som myrslamfluga (*Eristalis cryptarum*) och rödbent mulmblomfluga (*Chalcosyrphus valgus*), samt ytterligare en förekomst av ängsmetallvinge. Efter kurstillfället besöktes sedan lokalen först av Folke Gabrielsson, som bland annat hittade både aspfjäril (*Limenitis populi*) och videsmalbock (*Oberea oculata*) i området den 11 juli. Undertecknad återvände sedan till lokalen den 19 juli, en solig och varm högsommardag med optimalt flygväder. Det formligen vimlade av insekter på de gamla lägdorna. Blommande tistlar, strättor, flädervänderot och älggräs lockade till sig mängder av nektarsökare. I ett område med brudborste och älggräs intill det gamla ödehuset noterades tjugotalet födosökande ängs- och skogspärlemorfjärilar (*Speyeria aglaja* och *Fabriciana adippe*) tillsammans med tistel- och näselfjärilar (*Vanessa cardui* och *Aglais urticae*), skogsgräsfjärilar

Figur 2. Videsmalbock var inte ovanlig på Degervalens videbuskar. Foto förf.

(*Erebia ligea*) och diverse blombockar. Där vegetationen var mer kortväxt flög mängder av turkos blåvinge – sammanlagt uppskattades antalet till minst ett tjugotal hanar och tio honor (Fig. 1). Vid bankning på solbelysta videbuskar hittades snabbt flera exemplar av videsmalbock (Fig. 2).

Mest uppmärksamhet ägnades dock åt de många *Temnostoma*-blomflugor som flög runt ute på de yttre delarna av ängsmarkerna nära Lögdeälven. Den relativt allmänna getinglika tigerflugan dominerade stort, men ljus tigerfluga, *T. apiforme*, var inte heller ovanlig. Att separera de två arterna i flykten visade sig vara enkelt då den grågula pudringen tillsammans med de smala svarta banden skapar en illusion av ljusblå färg när man observerar en flygande ljus tigerfluga. Getinglik tigerfluga ser däremot lika gulsvart ut i flykten som när den sitter stilla.

Efter en stunds håvning hittades även de bägge ovanliga tigerflugorna taigatigerfluga, *T. carens*, och bälttigerfluga, *T. sericomyaiforme*.

Mellanartsparning

Under besöket noterades flera parningar av både getinglik och ljus tigerfluga. Vid parningen flyger honan med den mindre hanen vidhängande där bak via hanens kopulationsorgan. Tillsammans skapar de en illusion av en gigantisk långsamflygande getinglik monsterinsekt. I samband med att jag försökte fota en sådan parning noterade jag något märkligt (Fig. 3). Det jag vid första anblick tagit för en parning mellan två getinglika tigerflugor visade sig vid närmare granskning utgöras av en hona getinglik tigerfluga och en hane bälttigerfluga! Hemkommen efter besöket började jag söka

Figur 3. Parning mellan hona av getinglik tigerfluga och hane av bälttigerfluga observerad på Degervalen. Foto förf.

information kring min udda observation och via en sida för dipterentusiaster på facebook fick jag veta att exakt samma sak noterats tidigare i år av en finsk dipterolog som lyckats fota samma typ av mellanartsparning i östra Finland (Jere Kahanpää, pers. comm.). De bägge fynden föranleder givetvis spekulationer huruvida *T. sericomylaeforme* verkligen utgör en egen art eller om den snarare åter bör betraktas som en färgvariant av *T. vespiforme*. Den ryska dipterologen N.P. Krivosheina återupprättade både *T. sericomylaeforme* och *T. carens* som goda arter vid sina revisioner av släktet, publicerade 2002–2004 (Bartsch m fl 2009). Kanske visar sig detta vara ett förhastat beslut? Eller så handlar det verkligen om goda, men så pass närstående arter att parning emellan dem ibland förekommer. Att det observerats parningar i naturen säger ju i sin tur inget om huruvida parningen leder till funktionsduglig avkomma.

Hyngelsböle

Den sista av de intressanta lokalerna längs älven som behandlas i denna text är området kring Hyngelsböle sågverksruin, ytterligare några km nedströms längs med älven. Här, på älvens sydsida, ligger ruinerna av ett vattendrivet sågverk från 1700-talet. Ruinerna kantas av glesa bestånd med gammal asp, sälg och björk och markvegetationen utgörs av frodiga högrörter och ormbunkar. I områdena kring sågverksruinen återfinns olikåldriga lövskogar med gott om asp och död ved, frodiga gamla örtgranskogar och ett lapptäcke av små åkerlappar som fortfarande hävdas med årlig slåtter. Lägg därtill sommarstugetomter och några gårdar med bland annat häst- och fårbeten och vattensamlingar i avsnörda gamla älvfåror får du en god bild av områdets habituella diversitet och entomologiska potential.

Jag gjorde mitt första sommarbesök i området den 18 juni 2013 och kunde då notera rikligt med kläckspår av jätte-

Figur 4. Myskbock i blommande älgräs vid sågruinen i Hyngelsböle. Foto förf.

svampmal, *Scardia boletella*, samt enstaka spår av grön aspvedbock, *Saperda perforata*, i döda björkar respektive aspar intill själva sågverksruinen. På en nyfallen grov asplåga i ett dike håvades in ett kopulerande par av den mindre savblomflugan, *Brachyopa obscura*, som sedan visade sig vara första fyndet i Ångermanland.

Den 13 juli 2019 besökte jag och Folke Gabrielsson åter området kring Hyngelsböle sågruin. Även denna dag erbjöd optimalt flygväder för blombesökande insekter. Redan utmed de blomrika vägkanterna intill sågruinen kunde samtliga fyra arter tigerblomflugor insamlas. Både getinglik tigerfluga och ljus tigerfluga förekom allmänt, medan de bägge övriga arterna bara sågs i enstaka exemplar. Utöver vägkanterna intill sågruinen besöktes även ängsmarker, beteshagar och skogskanter i nipslutningarna norr om älven. Även här återfanns alla fyra tigerflugorna, och vi noterade även ett exemplar av den ovanliga aspblomflugan, *Hammerschmidtia ferruginea*. Av övriga arter noterades bland annat myskbock (*Aromia moschata*, fig. 4), sexfläckig fallbagge, ängsmetallvinge och turkos blåvinge, sistnämnda på bägge sidor om älven. Folke

fångade även den rödbukiga dyngbaggen *Rhodaphodius foetens*. Bortsett från ett fynd i Hälsingland 2014 av Torbjörn Ramqvist föreligger endast ett fåtal äldre fynd i Norrland.

Sammantaget visar den stora mängd med spännande artfynd som gjorts i området vid de blott handfulla besök som gjorts av entomologer under de senaste åren på att områdena utmed nedre delarna av Lögdeälven har en enorm entomologisk potential. Framtida besök i området under kommande somrar lär tveklöst bjuda på fler entomologiska överraskningar.

Citerad litteratur

- Bartsch, H., Hellqvist, S. & Sörensson, M. 1998:** Nya fynd av getinglik blomfluga *Sphecomyia vespiformis* (Diptera, Syrphidae), tidigare ansedd som utdöd. *Natur i Norr* 17:53-60.
- Bartsch, H., Binkiewicz, E., Klintbjer, A., Rådén, A., Nasibov, E., Nordin, A., Östman, T., Hall, K. & Reisborg C. 2009:** *Tvåvingar: blomflugor. Diptera: Syrphidae: Eristalinae & Microdontinae*. Nationalnyckeln till Sveriges fauna och flora. Uppsala: ArtDatabanken SLU.

Författarens epostadress:
agarpebring@hotmail.